

Лінгвостатистичні характеристики антонімів *always – never* у текстах художньої прози

У статті досліджено лінгвостатистичні характеристики темпоральних прислівників *always – never*. Функціональне дослідження антонімів за допомогою статистичних методів визначає актуальність роботи. Автор намагається розв'язати такі завдання: визначити граматичну та лексичну сполучуваність прислівників *always – never* і порівняти її за допомогою статистичних методів. Новизна дослідження полягає в порівняльному аналізі функціонування прислівників *always – never* відповідно до їх частоти, поширеності, граматичної і лексичної сполучуваності. На основі проведеного дослідження автор підтверджує той факт, що частота є важливим параметром розмежування антонімів.

Ключові слова: частота, поширеність, сполучуваність, ступінь подібності, ядро, периферія, хі-квадрат.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний етап розвитку дослідження семантичного рівня мови є, безперечно, одним із провідних лінгвістичних напрямів.

Значну увагу вчені приділяють семантиці слів, тією чи іншою мірою протиставлених у системі мови. Традиційно цю проблему трактують як антонімічні відношення між словами.

Останнім часом з'явилася низка робіт, які свідчать про те, що інтерес до проблеми значно зріс. Проте дослідження антонімії проводилося у зв'язку з тією частиною слів, протиставлення котрих проявляються найбільш чітко. Але антонімія як аспект внутрішніх зв'язків і відношень у лексиці ще не повністю вивчена.

У лінгвістиці антонімію вивчали в різноманітних аспектах. Серед досліджень антонімічних відношень на матеріалі англійської мови значна кількість робіт присвячена вивченню антонімічних прикметників та дієслів.

Антонімі-іменники англійської мови досліджували значно менше, а вивченню антонімів-прислівників приділяли недостатньо уваги. Роботи різняться і обсягом аналізованого матеріалу, і аспектами дослідження: від аналізу однієї пари антонімів до певної лексико-семантичної групи антонімів. Проте не менш важливим є дослідження функціонального аспекту проблеми, зокрема вивчення функціональних характеристик антонімів із використанням статистичних методів. Саме ці проблеми й визначають **актуальність** нашого дослідження, адже послідовне вивчення прислівників-антонімів допоможе уявити картину функціонування антонімів загалом.

Об'єктом дослідження обрано антонімічну пару, члени якої за даними укладачів «Частотного словника сполучуваності сучасної англійської мови» входять до першої тисячі найбільш уживаних слів [4, с. 19–27]. Це антонімічна пара прислівників *always – never*.

Предметом дослідження є системні та функціональні характеристики антонімічних темпоральних прислівників *always – never*.

Мета роботи – визначення особливості функціонування темпоральних прислівників *always – never* у текстах художньої прози через дослідження їх статистичних характеристик.

Матеріалом для дослідження послугувала вибірка із творів художньої прози. Усього проаналізовано 4029 слововживань із прислівниками *always – never*.

Наукова новизна дослідження полягає в проведенні порівняльного аналізу сполучуваності прислівників-антонімів *always – never* за параметрами частоти граматичної та лексичної сполучуваності із застосуванням прийомів кількісних підрахунків.

Для дослідження функціонування антонімів ми використали методику, яка вказує на найбільш загальні ознаки відносин між одиницями, що сполучаються. Це поділ типів зв'язків слів за характером зв'язку на підрядні, сурядні та предикативні.

Для того щоб вивчити, як пов'язані з досліджуваними словами елементи синтаксичного ряду, використовують моделі, які є схемами сполучуваності. Залежно від ролі досліджуваного слова між компонентами моделі існує підрядний, сурядний чи предикативний тип зв'язку. Звідси й поділ моде-

лей на ядерні та ад'юнктні (підрядний тип граматичного зв'язку), сурядні та предикативні. Сполучуваність прислівників укладники Частотного словника описують 58 моделями. У межах класів виділяються деякі граматичні форми частин мови, що їх прирівнюють до певного класу слів і описують як рівноправні компоненти моделей.

На початку аналізу розглянемо абсолютну частоту досліджуваних антонімів. Під абсолютною частотою розуміють кількість уживання даної мовної одиниці в певній вибірці.

У загальному масиві текстів зафіксовано 1246 слововживань із досліджуваним прислівником *never* та 2783 слововживання із прислівником *always*. Отже, антоніми *always* – *never* різняться зонами частотності.

Статистичне дослідження частот можна провести за допомогою критерію χ^2 , який дасть змогу порівняти частоти досліджуваних антонімів [3]:

$$\chi^2 = (ad - bc)2N / (a + c)(b + d)(a + b)(c + d),$$

де N – загальна кількість спостережень; a, b, c, d – емпіричні величини.

Обчислення показало, що показник χ^2 для прислівників значно перевищує гранично допустимий, а це свідчить про існування взаємозв'язку між частотами досліджуваних слів.

За допомогою критерію χ^2 можна встановити лише ступінь зв'язку між ознаками, але не його характер. Для визначення останнього доцільно використати коефіцієнт спряженості, який визначить характер розходжень між частотами аналізованих слів, у формулу якого входить χ^2 [2]:

$$K = \frac{\sqrt{\chi^2}}{N}.$$

Таблиця 1

Показники критерію χ^2 для досліджуваних прислівників

Прислівники	χ^2	K
<i>always</i> – <i>never</i>	362,81	-0,12

Як показують дані табл. 1, показники критерію χ^2 для прислівників-антонімів є досить високими й указують на істотне розходження між частотами членів досліджуваної антонімічної пари.

Отже, на нашому матеріалі був підтверджений факт, що частота є важливим параметром розмежування антонімів. За даними Частотного словника англійської мови частота членів антонімічних пар з «активною», «позитивною», «сильною» в психологічному аспекті характеристикою перевищує в переважній більшості частоту елемента пари, що має «пасивну», «негативну», «слабку» характеристику. Проте частота прислівника *never*, який має негативну характеристику, значно перевищує частоту протилежного йому за семантикою *always*. Цей факт можна пояснити специфікою текстів художнього стилю: художня проза описує події, які вже відбулися, звідси й більша частота слів на позначення часового континууму, більш віддаленого від мовця. Ще однією особливістю художньої прози є те, що слова з умовно негативною оцінкою трапляються частіше в мові персонажів.

Функціонування моделі передбачає і певне розташування її елементів у мовленнєвому потоці, і багатократне її повторення. Оскільки одним із головних аспектів функціонування того чи іншого явища є його частота [1], простежимо, чи залежить кількість моделей досліджуваних антонімів від їх частоти.

Вивчення функціонування моделей граматичного зв'язку ґрунтується на дослідженні не лише їх частоти, а й поширеності. Аналіз моделей сполучуваності прислівників-антонімів був би не повний без урахування їх поширеності. Поширеність – це кількість антонімів, яким властива та чи інша модель.

Проведемо аналіз поширеності моделей прислівників-антонімів часового континууму. У Частотному словнику сполучуваності сучасної англійської мови [4] зафіксовано для прислівників 58 моделей сполучуваності. Розглянемо поширеність моделей.

Визначимо ядро, основну систему та периферію моделей прислівників-антонімів. До ядра ввійшло три моделі: \underline{VD} ; \underline{DD} ; \underline{DprpN} . Основну систему складають моделі $\underline{DV=}$; \underline{OD} ; \underline{VAD} . Інші моделі (19) належать до периферії й становлять лише 10 % від загального масиву моделей.

Таблиця 2

Поширеність моделей прислівників-антонімів *always – never*

№ з/п	Модель	Always	Never	Усього
1	<u>VD</u>	+	+	2
2	<u>DVing</u>	+	+	2
3	<u>DprpN</u>	+	+	2
4	<u>DD'</u>	+	+	2
5	<u>OD</u>	+	+	2
6	<u>DcnjS</u>	+		1
7	<u>DVen</u>	+		1
8	<u>D'D</u>	+	+	2
9	<u>DandD'</u>			
10	<u>DV=</u>	+	+	2
11	<u>VAD</u>			
12	<u>D'D</u>	+	+	2
13	<u>DdN</u>	+	+	2
14	<u>DA</u>	+	+	2
15	<u>A as D</u>	+	+	2
16	<u>DN</u>	+		1
17	<u>D prp S</u>		+	1
18	<u>D as N</u>	+		1
19	<u>D than N</u>		+	1
20	<u>D or D'</u>		+	1
21	<u>D like N</u>	+	+	2
22	<u>DN</u>	+		1
23	<u>VND</u>	+		1
24	<u>DNum1</u>	+		1
25	<u>DNum2</u>	+		1

Розглянемо поширеність моделей, установивши п'ять зон поширеності з кроком 3. Дані про поширеність моделей граматичної сполучуваності за зонами наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Поширеність моделей сполучуваності досліджуваних прислівників

Зона поширеності	Пороги	Моделі
Висока поширеність	13–15	<u>VD</u> ; <u>DD'</u> ; <u>DprpN</u> ; <u>DcnjS</u> ; <u>DVing</u> ; <u>DVen</u>
Поширеність вища за середню	10–12	<u>D'D</u> ; <u>DV=</u> ; <u>DandD'</u>
Середня поширеність	7–9	<u>DA</u> ; <u>D' as D</u> ; <u>DdN</u> ; <u>VND</u> ; <u>DprpVing</u>
Поширеність нижча від середньої	4–6	<u>D as S</u> ; <u>D as N</u> ; <u>D like N</u> ; <u>D than N</u> ; <u>D or D'</u>
Низька поширеність	1–3	<u>DprpNum1</u> ; <u>D than S</u> ; <u>D' than D</u> ; <u>D as D'</u> ; <u>D or D'</u> ; <u>NprpD</u> ; <u>DN</u> ; <u>DprpS</u> ; <u>DprpD'</u> ; <u>D as V=</u> ; <u>D than D'</u>

Найбільша кількість моделей (11) міститься в зоні низької поширеності. До зони високої поширеності належить шість моделей: VD; DD'; DprpN; DcnjS; DVing; DVen. Моделі VD, DVing властиві всім досліджуваним прислівникам. У зоні поширеності, вищій за середню, міститься три моделі: D'D; DV=; DandD'.

Порівняємо склад моделей ядра та моделі, які входять до зони високої поширеності. Моделі VD; DprpN та DD' збігаються. Ці моделі найбільш характерні для темпоральних прислівників-антонімів. Моделі, що входять до основної системи, трапляються в масивах моделей високої поширеності та поширеності, вищій за середню.

Зарахуємо моделі VD; DprpN та DD', тобто моделі, що збігаються в ядрі та в зоні високої поширеності, до високочастотних для прислівників-антонімів часового континууму. Схарактеризуємо високочастотні моделі досліджуваних прислівників, які несуть основне функціональне навантаження.

Модель DD' відображає ядерний тип зв'язку. У цій моделі аналізований прислівник вступає у зв'язок з іншим прислівником, зазвичай інтенсифікатором, і репрезентує ознаку іншої ознаки. Моделі VD, DprpN належать до моделей, що відображають ад'юнктний тип зв'язку. Досліджувані прислівники характеризуються сполучуваністю з дієсловом, і це цілком закономірно, адже саме дієслово є головним комбінаторним партнером прислівника. Наприклад: *Through a good many doubts and hesitations and changes I have always preserved a certain idealism* (Aldington: 24). Модель D prp N поєднує прислівники-антоніми з іменниками, які виступають у ролі ядерного компонента моделі, за допомогою прийменника. Найчастотнішим прийменником, який уживається в цій моделі, є прийменник *in*. Наприклад: *He had dreamed of this moment, but always in an imperative mood, as the masterful young lover, and now he felt humbled, touched, trembled* (Galsworthy: 145).

Проведемо попарне порівняння інвентарів моделей прислівників-антонімів за перетином наборів моделей у ядрі, основній системі та периферії за формулою:

$$Q = m / m + n \cdot 100 \%,$$

де Q – показник ступеня подібності; m – кількість ознак, спільних для двох порівнюваних масивів; n – загальна кількість ознак.

Розрахунок ступеня подібності моделей граматичної сполучуваності досліджуваних прислівників наведено в табл. 4.

Таблиця 4

Ступінь подібності моделей прислівників-антонімів

Антонімічна пара	Ядро	Основна система	Периферія
Always – never	50,0	37,5	33,33

Як показують дані табл. 4, у ядрі моделей граматичної сполучуваності прислівників-антонімів *always – never* переважає середній ступінь подібності.

Висновки. Отже, розбіжності між наборами моделей граматичної сполучуваності прислівників-антонімів *always – never* містяться в периферійній області. Наше припущення про те, що в ядрі ступінь подібності моделей граматичного зв'язку в ядрі перевищує ступінь подібності моделей на периферії, підтвердилося на матеріалі досліджуваних прислівників.

Отримані дані підтвердили дію закону переваги, який говорить про те, що мова надає перевагу невеликій кількості одиниць (у нашому випадку моделей), які складають її ядро, тобто той мінімум, що несе максимум функціонального навантаження.

Перспектива подальших досліджень полягає в подальшому дослідженні функціональних характеристик антонімів у різних стилях та жанрах за допомогою статистичних методів.

Джерела та література

1. Головин Б. Н. Язык и статистика / Б. Н. Головин. – М. : Просвещение, 1971. – 191 с.
2. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Винница : Нова Кн., 2007. – 264 с.
3. Перебийніс В. С. Статистичні методи для лінгвістів / В. С. Перебийніс. – Вінниця : Нова Кн., 2002. – 169 с.
4. Частотный словарь сочетаемости современного английского языка. Принципы составления словаря / Н. О. Волкова, Р. З. Пензбург, В. С. Перебийнос, С. С. Санкин. – Ч. 1. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1971. – 76 с.

Гончарук Светлана. Лингвостатистические характеристики антонимов *always – never* в текстах художественной прозы. Стаття посвящена исследованию лингвостатистических характеристик темпоральных наречий *always – never*. Функциональное исследование антонимов при помощи статистических методов определяет актуальность данной работы. Цель статьи – определить особенности функционирования темпоральных наречий *always-never* в текстах художественной прозы. Автор пытается решить такие задачи: определить грамматическую и лексическую сочетаемость наречий *always – never* и при помощи статистических методов сравнить её. Новизна работы определяется сравнительным анализом функционирования наречий *always – never* соответственно их частоте, распространённости, грамматической и лексической сочетаемости. Основываясь на данном исследовании, автор подтверждает тот факт, что частота является очень важным параметром антонимического деления. Степень сходства моделей в ядре превышает степень их сходства на периферии, что подтверждает действие закона превосходства.

Ключевые слова: частота, распространённость, сочетаемость, степень сходства, ядро, периферия, хи-квадрат.

Honcharuk Svitlana. Linguostatistical Characteristics of Antonyms *always – never* in the Fiction Texts. The article is devoted to the investigation of linguostatistical characteristics of temporal adverbs *always – never*. The functional research of antonyms with the help of statistical methods determines the actuality of the given investigation. The purpose of the research is to determine the peculiarities of functioning temporal adverbs *always – never* in the texts of fiction. The author tries to solve such tasks: to determine grammatical and lexical combinability of adverbs *always – never* and to compare it with the help of statistical methods. The novelty of the work lies in the comparative analysis of the functioning of the adverbs *always – never* according to their frequency, prevalence, grammatical and lexical combinability. On the basis of the given research the author confirms the fact that frequency is very important parameter of antonymous division. The degree of similarity of models in the kernel exceeds the degree of similarity in the periphery that proves the law of preference.

Key words: frequency, prevalence, combinability, the degree of similarity, kernel, periphery, chi-square.

Стаття надійшла до редколегії
22.03.2013 р.

УДК 811.111'342.9

Наталія Деркач

Специфіка електроакустичного аналізу різновидів пауз в усній актуалізації політичної промови

У статті описано особливості здійснення електроакустичного аналізу різних типів пауз у тексті публічного політичного виступу, що являє собою зразок заздалегідь підготовленого усного мовлення індивіда. Розглянуто прийоми обчислення абсолютної тривалості пауз із перервою у звучанні з урахуванням подовження звуків перед паузою і гортанної змички шумних проривних приголосних. Розкрито алгоритм визначення тривалості незаповнених, заповнених та змішаних пауз хезитації. З'ясовано принципи встановлення відносної тривалості пауз і наведено результати розподілу різних за тривалістю пауз у межах аналізованої політичної промови.

Ключові слова: абсолютна й відносна тривалість паузи, логічна пауза, пауза хезитації, між- і внутрішньосинтагмена пауза.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні, на етапі розвитку комп'ютерних технологій, з'являються нові можливості для здійснення електроакустичного аналізу усного мовленнєвого матеріалу, додаткового поштовху набуває вивчення акустичної специфіки різнорівневих фонетичних одиниць. Проте процес накопичення емпіричних даних суттєво ускладнюється внаслідок відсутності чітких методологічних процедур інструментального аналізу сегментних і надсегментних засобів, у тому числі й пауз, що функціонують у межах усних текстів, різних за стилістичним спрямуванням та ступенем спонтанності актуалізації.

Мета цієї статті – систематизувати й уточнити прийоми електроакустичного аналізу різновидів пауз на матеріалі політичної промови Б. Обама «Speech On Education» від 10 березня 2009 р.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як відомо, виступи перед великою аудиторією слухачів характеризуються наближеністю до художнього стилю мовлення і невисоким рівнем спонтанності актуалізації, а отже, для них природним є домінування *логічних* інтонаційних пауз [10, с. 73–74], локалізація яких зазвичай установлюється на основі попереднього слухового аналізу.

Логічні паузи використовують для членування мовленнєвого потоку на інтоногрупи й фрази, що зумовлено специфікою мислення людини та синтаксичною будовою висловлень. За способом своєї реалізації такі паузи поділяють на паузи з перервою та без перерви у звучанні. На етапі електроакустичного аналізу пауз їхня абсолютна тривалість вимірюється в секундах або мілісекундах із застосуванням спеціального програмного забезпечення, зокрема програми *Cool Edit Pro*. Для різновидів аналізованих пауз здійснення вимірів має певні особливості.